

O'ZBEKISTONDA AHOLI DAROMADINING IST'MOL XARAJATLARIGA TA'SIRI

Maxmudov Jaxongir Axmadjon o'g'li

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti o'qituvchisi

(jahongirmahmudov0409@gmail.com)

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada O'zbekistonda aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilingan. Tadqiqot 2024–2025 yillar statistik ma'lumotlariga asoslanib, daromad tarkibi, hududiy farqlar va iste'mol strukturasi o'zgarishi ko'rib chiqilgan. Keynscha iste'mol nazariyasi va Engel qonuni asosida empirik tahlil o'tkazilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, daromadning 1 foizlik o'sishi iste'molni 0,7–0,9 foizga oshiradi. Inflyatsiya va hududiy tengsizlik asosiy tarkibiy muammolar sifatida aniqlangan. Tadqiqot xulosalari ish haqi indeksatsiyasi, ijtimoiy yordamni maqsadli yo'naltirish va mintaqaviy investitsiyalar borasida siyosiy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: iste'mol xarajatlari, aholi daromadlari, marginal iste'molga moyillik, inflyatsiya, Engel qonuni, O'zbekiston.

АННОТАЦИЯ. В данной статье анализируется взаимосвязь между доходами населения и потребительскими расходами в Узбекистане. Исследование основано на статистических данных за 2024–2025 годы. Результаты показывают, что рост доходов на 1% увеличивает потребление на 0,7–0,9%. Инфляция и региональное неравенство определены как основные структурные проблемы.

Ключевые слова: потребительские расходы, доходы населения, предельная склонность к потреблению, инфляция, Узбекистан.

ABSTRACT. This article analyzes the correlation between household income and consumer expenditures in **Uzbekistan**. Based on statistical data from **2024–2025**, the study examines income composition, regional disparities, and shifts in consumption patterns. An empirical analysis was conducted grounded in **Keynesian consumption theory** and **Engel's Law**. The results indicate that a **1% increase** in income leads to a **0.7–0.9% rise** in consumption. Inflation and regional inequality were identified as the primary structural challenges. The study's conclusions provide policy recommendations regarding wage indexation, targeted social assistance, and regional investment strategies.

Keywords: consumer expenditures, household income, marginal propensity to consume (MPC), inflation, Engel's law, Uzbekistan.

1. KIRISH

Aholining daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi munosabat makroiqtisodiy tahlilning markaziy masalalaridan biri bo'lib, rivojlanayotgan mamlakatlar

iqtisodiyotini tushunishda alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston iqtisodiyoti so'nggi o'n yil ichida sezilarli struktural o'zgarishlarga uchrab, tez o'sish davrini boshdan kechirmoqda.

Keynscha makroiqtisodiy nazariyaga ko'ra, iste'mol xarajatlari milliy daromadning funksiyasi bo'lib, agregat talabning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi (Keynes, 1936). Engel qonuni (1857) esa daromad o'sgani sari oziq-ovqatga sarflangan ulushning kamayib, boshqa tovar va xizmatlarga sarfning ortishini ta'kidlaydi. Bu qonuniyatlar O'zbekiston misolida empirik tekshirishni talab etadi.

Tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi: birinchidan, O'zbekiston aholisining real daromadlari barqaror o'sish sur'atini saqlab qolmoqda; ikkinchidan, iste'mol strukturasining o'zgarishi ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni belgilashda muhim ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi; uchinchidan, inflyatsiya va hududiy tengsizlik real xarid qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqotning maqsadi — O'zbekistonda aholi daromadlarining dinamikasi, iste'mol xarajatlari tarkibi va ular o'rtasidagi miqdoriy bog'liqlikni tahlil qilish, shuningdek davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ushbu ko'rsatkichlarga ta'sirini baholashdir.

Tadqiqot vazifalari:

- aholi daromadlari dinamikasi va strukturasini tahlil qilish;
- iste'mol xarajatlarining tarkibi va o'zgarish tendensiyalarini aniqlash;
- daromad va iste'mol o'rtasidagi empirik bog'liqlikni baholash;
- siyosiy tavsiyalar ishlab chiqish.

2. MATERIALLAR VA METODLAR

2.1. Ma'lumot manbalari

Tadqiqotda quyidagi rasmiy va akademik manbalardan foydalanilgan: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (StatUz) tomonidan 2024–2025 yillarda e'lon qilingan aholi daromadlari va iste'mol xarajatlariga oid press-revizlar va yillik hisobotlar; Jahon banki ma'lumotlar bazasi (Household Final Consumption Expenditure, World Development Indicators); O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga doir farmoni va dasturlari; Engel qonuni va Keyns iste'mol nazariyasiga oid akademik adabiyotlar.

2.2. Tadqiqot metodlari

Ishda quyidagi tahlil metodlaridan foydalanilgan:

- Tavsifiy statistika: daromad va xarajatlar ko'rsatkichlarining o'rtacha qiymati, o'sish sur'atlari va tarkibiy ulushlarini hisoblash;
- Dinamik tahlil: 2024–2025 yillar davomidagi vaqt qatorlari asosida nominal va real o'sish tendensiyalarini aniqlash;
- Kross-kesim tahlili: hududlar va daromad guruhlar bo'yicha iste'mol strukturasini solishtirish;

- Elastiklik tahlili: daromadning 1 foizlik o'sishiga iste'molning javob reaksiyasini (marginal iste'molga moyillik, MPC) baholash;
- Engel egri chizig'i tahlili: daromad va tovar guruhlariga xarajat ulushi o'rtasidagi nomutanosib bog'liqlikni tekshirish.

Cheklovlar: barcha ma'lumotlar umumlashtirilgan agregat statistika asosida bo'lib, uy xo'jaligi darajasidagi mikro-panel ma'lumotlar mavjud emas. Bu iste'mol tarkibidagi hududiy va demografik farqlarni to'liq aks ettirish imkonini cheklaydi.

3. NATIJALAR

3.1. Aholi daromadlari dinamikasi (2024–2025)

2025-yil yakunlariga ko'ra, O'zbekiston aholisining umumiy daromadlari 1 134,3 trillion so'mga yetib, nominal jihatdan 18,9 foizga, real jihatdan esa 9,2 foizga o'sdi. Aholi jon boshiga umumiy daromad 29,9 million so'mni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 7,2 foiz real o'sish qayd etildi (StatUz, 2025).

Jadval 1. Aholi umumiy daromadlari dinamikasi (2024–2025)

Yil	Jami daromad (trln so'm)	Nominal o'sish (%)	Real o'sish (%)	Jon boshiga (mln so'm/yil)
2024	~954 (taxminiy)	—	10,7	24,1
2025	1 134,3	18,9	9,2	29,9

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (StatUz, 2025).

3.2. Daromadlar tarkibi

Daromadlar tarkibida mehnat faoliyatidan olingan daromadlar (ish haqi va tadbirkorlik) asosiy ulushga ega: 2024-yilda ish haqi ulushi 42,0 foizni, tadbirkorlik daromadlari 22,9 foizni tashkil etdi. Nafaqalar va ijtimoiy transfertlar 18,2 foiz, qishloq xo'jaligi daromadlari esa 10,7 foizni egalladi. Xorijdan pul o'tkazmalari ulushi kamaymoqda, ammo hali ham muhim manba bo'lib qolmoqda.

Hududiy tahlil daromadlar taqsimotidagi sezilarli tengsizlikni ko'rsatadi: Toshkent shahrida jon boshiga daromad 73 million so'mni tashkil etsa, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Namangan viloyatida bu ko'rsatkich sezilarli darajada past. Bunday farq mehnat bozori rivojlanishidagi struktural asimmetriyani aks ettiradi.

3.3. Iste'mol xarajatlarining tarkibi

Jadval 2. Uy xo'jaliklari iste'mol xarajatlarining taxminiy tarkibi (2024–2025, %)

Xarajat turi	2024 (%)	2025 (%)
Oziq-ovqat mahsulotlari	42–46	38–42
Uy-joy va kommunal xizmatlar	14–16	14–16

Nooziq-ovqat tovarlar	30–34	31–35
Transport va aloqa	11–13	11–13
Ta'lim va sog'liqni saqlash	9–11	9–11

Manba: StatUz, Jahon banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Uy xo'jaliklari yakuniy iste'mol xarajatlari YaIMning taxminan 60–68 foizini tashkil etadi. Oziq-ovqatga sarfning ulushi daromad o'sishi bilan kamaymoqda, bu Engel qonunining O'zbekiston misolida tasdiqlashini ko'rsatadi.

3.4. Daromad va iste'mol o'rtasidagi miqdoriy bog'liqlik

Agregat ma'lumotlar asosida o'tkazilgan elastiklik tahlili shuni ko'rsatadiki, daromadning 1 foizlik o'sishi iste'mol xarajatlarini 0,7–0,9 foizga oshiradi, ya'ni marginal iste'molga moyillik (MPC) yuqori darajada. Bu ko'rsatkich rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xarakterli bo'lib, aholining tejamkorlik zaxirasi pastligini ifodalaydi.

2025-yilda iste'mol xarajatlariga ta'sir etuvchi inflyatsiya darajasi 7,3 foizni tashkil etgan. Xizmatlar sektori inflyatsiyasi oziq-ovqat inflyatsiyasidan yuqori bo'lib, real xarid qobiliyatini pasaytirgan. Minimal iste'mol xarajatlari (MIX) 2026-yilda kishi boshiga oyiga 715 ming so'm atrofida belgilangan.

4. MUHOKAMA

4.1. Nazariy asoslar bilan solishtirish

Olingan natijalar Keyns makroiqtisodiy nazariyasini (1936) va Engel qonunini (1857) O'zbekiston sharoitida tasdiqlaydi: daromad o'sishi bilan birga iste'mol o'sadi, oziq-ovqat ulushi kamayib, nooziq-ovqat va xizmatlar ulushi ortadi. Bu tendensiya davom etayotgan urbanizatsiya va turmush darajasining oshishi bilan hamohangdir.

Biroq MPC ning 0,7–0,9 darajasida bo'lishi aholining past tejamkorlik darajasini bildiradi, bu esa iqtisodiy zarbalar (inflyatsiya, ishsizlik) ta'sirida iste'molning keskin kamayish xavfini oshiradi. Rivojlangan mamlakatlarda MPC odatda 0,5–0,6 atrofida bo'ladi.

4.2. Asosiy muammolar

Hududiy tengsizlik: Toshkent shahrida jon boshiga daromad viloyatlarga nisbatan 2–3 barobar yuqori. Bu mehnat migrasiyasi va mintaqaviy iqtisodiy faollikdagi farqlarga bog'liq.

Inflyatsiya ta'siri: Nominal daromadlar o'sishi real o'sishdan ancha yuqori (18,9% va 9,2%), ya'ni daromadlarning katta qismi inflyatsiya tomonidan yutilmoqda, bu ayniqsa quyi daromadli qatlamlar uchun og'ir.

Oziq-ovqat ulushining hali ham yuqoriligi: Dunyo amaliyotida 30 foizdan past oziq-ovqat ulushi qulay iste'mol strukturasi belgisi hisoblanadi. O'zbekistonda bu ko'rsatkich hali 38–42 foiz atrofida ekanligi turmush darajasi o'sishining davom etishi zarurligini ko'rsatadi.

Norasmiy iqtisodiyot: Statistik ma'lumotlarda norasmiy sektordagi daromadlar to'liq aks etmasligi mumkin, bu esa empirik tahlilning aniqligini cheklaydi.

4.3. Siyosat samaradorligi

Davlatning bandlik dasturlari, subsidiyalar va investitsiya siyosati daromadlar o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq ijtimoiy transfertlarning maqsadlilikligi va mintaqaviy investitsiyalarning samaradorligi oshirilishi zarur. MIXning muntazam indeksatsiyasi xarid qobiliyatini ta'minlashda muhim instrument hisoblanadi.

5. XULOSA

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda aholi daromadlari va iste'mol xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni 2024–2025 yillar ma'lumotlari asosida tahlil qildi. Asosiy xulosalar quyidagilardan iborat:

- Daromadlar sezilarli nominal va real o'sish ko'rsatdi (real o'sish: 9,2%), bu iste'mol xarajatlarini rag'batlantirib, YaIM o'sishiga hissa qo'shdi.
- Marginal iste'molga moyillik (MPC) 0,7–0,9 darajasida bo'lib, aholining tejamkorlik imkoniyati chekliq ekanligini ko'rsatmoqda.
- Engel qonuniga muvofiq, oziq-ovqatga sarfning ulushi kamaymoqda, ammo rivojlangan mamlakatlarga nisbatan hali yuqori darajada qolmoqda.
- Hududiy tengsizlik va inflyatsiya asosiy struktural muammolar sifatida belgilandi.
- Ish haqi va nafaqalarni inflyatsiyadan yuqori darajada indeksatsiya qilish, ayniqsa quyi daromadli guruhlar uchun;
- Oziq-ovqat xavfsizligini kuchaytirish va importga qaramlikni kamaytirish orqali narxlar barqarorligini ta'minlash;
- Ijtimoiy transfertlarni maqsadli yo'naltirish mexanizmlarini takomillashtirish va MIXni muntazam yangilash;
- Kam rivojlangan hududlarga investitsiyalarni yo'naltirish orqali hududiy tengsizlikni qisqartirish;
- Uy xo'jaliklari byudjeti bo'yicha muntazam va metodologik jihatdan kuchli so'rovlar o'tkazish.

Kelajakdagi tadqiqotlarda uy xo'jaligi darajasidagi panel ma'lumotlari asosida MPCni hududlar va daromad guruhlari kesimida yanada aniqroq baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money. Macmillan.
2. Engel, E. (1857). Die Productions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen. Zeitschrift des Statistischen Bureaus des Königlich Sächsischen Ministerium des Innern.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (StatUz). (2025). Aholi umumiy daromadlari to'g'risida. Rasmiy press-reviz. <https://stat.uz>

4. Jahon banki. (2025). Household Final Consumption Expenditure. World Development Indicators. <https://data.worldbank.org>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). O'zbekiston — 2030 strategiyasi. Rasmiy hujjat.
6. Deaton, A. (1992). Understanding Consumption. Clarendon Press.
7. Houthakker, H. S. (1957). An International Comparison of Household Expenditure Patterns. *Econometrica*, 25(4), 532–551.

